

„הדים“

„הדים“, מאת שלמה דמשק (הוצאת
„בצרון“, תש"ח).

שמור בזכרוני רושם קריאה ראשונה בסיפורו של דמשק. היה זה הסיפור הקטן על הסנאית שאבדה לו למירנדה הספרדי החולה ועל עצבו של הלז וצערם של חברי מירנדה באגף בית החולים לחולי שחפת. דומה, בספור זה נקבע תוכן יצירתו של דמשק: אהבה לחי, אהבה לאדם, ההתעוררות בלב האיש בשעה שהוא רואה את מסירות עמיתו לחי ולאדם. אין העולם קים אלא בזכות האהבה, והכול ראויים לאהבה והכול נוקים לה.

ברוב סיפוריו של דמשק מסופר על אנשים חולים ומעונים ממחלות. מקובל בדרך כלל שהחולה עינו רעה באדם הבריא, שהחולה איש קשה-רוח ופגיעתו רעה. סיפוריו של דמשק מכחישים זאת לגמרי. אדרבא: החולה מבקש רעות וידידות, וכל קורטוב של חיבה יפיסוהו וישתדו. מצפה החולה לתשומת לב יותר מהאדם הבריא, אלא שלא תמיד קל לו למצוא יחס בלי לב ולב בין הבריא. אמת מרה בפתגם כי „לא יבין השבע ללב הרעב“. באים הבריא אל בית החולים, ומרגיש התולה, ביחוד כשהמחלה מתדבקת, שהביקור אינו אלא ביקור חובה או ביקור מתוך רחמים. לא כן יחסי החולים איש אל רעהו. כאן יש רעות וכנות: רוח האדם הכמהה לידידות מקרבתם. יחס זה של אהבה לכל הגברא הוא התוך של ספורי דמשק החדשים, „הדים“.

הנים סיפורים אלה בעיקר במראות עיירת מולדתו של המחבר, ניסוחיו, בסביבתה ובאנשיה. סיפורי ילדותו של המחבר הם ברובם זכרונות רעננים של ילד ער הרואה את העולם הגדול והיפה ראייה ראשונה מופלאה, ראייה של חיבה והתפעלות. טוב וגדול ויפה העולם וטובים האנשים שבו, וכשבאה רעה על העולם וכשבא עצב ובא יגון עומד הילד תמה — לא כך צריך עולם לנהוג, לא טבעית היא הרעה, ומצטער הילד בראותו את הרעה, ומתעצב אל לבו. אך דומה קורטוב הצער לדמעת ילד בהירה ולא למרירות הבגרות הרואה מראשית אחרית.

בני העיירה של דמשק הם אנשים פשוטים וטובים שעינם טובה בשל אחרים, בני אדם העוזרים איש את רעהו מתוך חבה ופשטות ללא חשבונות, מתוך אהבה לבריות, פשוטה כמשמעה. בכעס יש משום עבודה זרה ובשנאה לא כל שכן. קשה לו לאיש הטוב להאמין שיש רע בעולם, ולכשהרע לפעמים מזדקר וקם לעיניו, הריהו פורש לקרן זווית ובוכה בדממה. אף במראות הטבע שלו ישנה בהירות זו ופשטות זו: אין לו ברד ואין לו סערה — יש שמש, ויש רוח. אפילו הבוץ של שכונת מיכאלישוק הענייה לובש רוח בצוירו של דמשק: „צער רב הצטערו העוברים והשבים האיס-טניסים. אלה היו אותנים את שולי בגדיהם בידיהם, נזהרים בלכתם, צועדים עקב בצד אגודל. אולם עד שהוציאו רגלם האחת, והנה כבר הטבעה השניה בעיטת הבוץ, ולא אחר מעד ונפל מתוך זהירות יתירה לשמחת פרחחי מיכאלישוק, שהיו מלווים את הגופל בקריאת „בץ!“

כך מספר דמשק. ואין הפרחתים רעים ואין האנשים שמחים לאד. גם הנערים וזקוקים לקצת חרוה וטוב שגם היא מזומנת לידם, ולגופל לא יבולע חלילה בבוץ הרך של ניסוחיו.

כי בכלל מעטים מאוד האנשים הרעים בעולם, ולא כל שכן שמעטים היהודים הרעים. יש אנשים מאוכזבים, יש אנשים מרי לב אבל לכשאתה מוצא בהם את ה„נקודה“ הגנוזה הרי גם הם מתעוררים לקראת הטוב והגעלה. כך מתעורר ומתמלא חיבה מידנשיטש החולה הקפדן מר הגפש בדבר אליו חברו על זמיר-חיו של יוסלה רונגבלט, וכך מתעורר קאפולו האיטלקי בשמעו ברדיו שיר אריה של חורדי. ואפילו בשעה שדמשק אומר לספר על אבי זריות הוא אינו ריגו על החוטא אלא על החטא. כשהוא כותב על „גמילות חסדים“ שאינה גמילות חסדים אינו מתאר את הלב לר הקפדן אלא את האשה האומללה המביאה כעבוס את המעיל החדש שתפרה לבתה לחופתה.

יש עממיות חביבה בסיפורי דמשק. אינו כותב על גדולי העדה אלא על פשוטי העם, אולם פשוטי-עם אלה גם הם אינם עמיאראך

„אחדות מאבני המצבה היו קטנות, בלתי מהוקצעות שנראו לי מיובלות כידי, איש תם נהנה מיגיע כפיו“ — שהיה תרות עליהן. אודה ולא אבוש: בקראי ספורייהעצירה

של דמשק אחד אחד בכתבי העת, היה הרושם אחר מאשר בראותים מכונסים בקובץ. לכשתפגוש איש מהאנשים הפשוטים והטובים האלה של דמשק ברחוב, תדבר אליו ותשכחנו. אין כוחו של האיש גדול אלא בסביבת עמיתיו וידידיו, בצוותא, ששם מתבלט לשד עממיותו. כך בחיים וכך גם בספרות. וכשאסף דמשק את אנשיו בקובץ, נוצרה איריה. כביכול, חיזקו האנשים איש את רעהו.

ומענין לענין, דומה, שמשום כך נחלשו האנשים האלה בהעקרם ממקומם כשבאו לערי אמריקה והתפזרו זה בכה וזה בכה.

והנך קורא את הסיפורים האלה של דמשק, ולא רק את מיכאלשוק אתה רואה לפני עיניך ולא רק את ניסחיוש אלא גם את עיירתך החרבה ושאר העיירות היקרות והאנשים היקרים והטובים והתמימים.

ודחקא מפני שכתובים הסיפורים באופן „קלאסי“ פשוט ללא פלפול וללא יחוד, רואה כל קורא וקורא בתוכם את העיירה שלו ואת ה„גמילות חסדים“ שלו, ובית הכנסת הקר, והפרוש, והנפחים ומכבי האש ואת קלמן אריכא המאסף נדבות ללחם עניים ואת המשכיל הקורא ב„הצפירה“ ואת הרבולוציונרים העממיים המסדרים שעורי ערב לפועלים. בחור-בן הנורא הנך נמצא במצב הילד שדמשק מספר עליו בסיפורו „לשונות אש וספרי תורה“: בעת שפרצה השריפה והילד נשאר יחידי עם ספרי התורה הקדושים האחדים שניצלו מן השריפה הוא „פתאום גוחן על אחד החפצים ומנשקו נשיקה ארוכה ארוכה“.

ראובן ואלנרוד

ואינם חלילה גסים. אדרבא, הם הם עמודי העדה. ויש בסיפוריו אהבת האדם למלאכתו שלא הוטעמה די צרכה בספרותנו על העיירה היהודית.

דמשק מתאר באהבה את בעלי המלאכה האלה שהיו את חוט השדרה של העיירה היהודית. וכמו בעיירתו של מנדלי ש„בזמנים ההם“ גם בעיירתו של דמשק הנפחים והסנדלרים והנגרים הם אינם מצויירים כגדכים וסוכרים, אלא, אדרבא, שירה יש בתייהם ויופי וחדוה.

שתי מפחות בשכונתו של דמשק ושני נפחים. ומיטיב הוא לצייר את שניהם. ירמיהו הנפח הוא „אדם בעל צורה רחב כתיפים, וקנו השחור מגודל ומנהגו כמנהג בעל בית חשוב. אולם במפחה שלו היתה שוררת ציגה תדירית. גם כשהאש היתה משתלהבת בכור וגצים היו יוצאים מתחת פטישו של ירמיהו ברקעו את הברזל המלוכנ היו השיגים נוקשות מקור בעמדך שם . . .“

ולאידך, הנפח השני, יוסל, „גמוך קומה היה, בעל עינים חומות. שערות אחדות צמחו לו בחוד סנטרו. מקטרתו היתה תמיד נתונה בסיו . . . כל הנכנס למפחה של יוסל היה מרגיש מיד בהמימות שהיתה שופעת מכל מה שעשה . . .“

וכך מתאר הוא גם את החיס והסנדלר, שהוא, אגב, גם ראש הכבאים בעיר ויודע פרק בשירה, מספל בנגנה ובגידול אחוים וברוזים, ואף חבר פעיל בחברת „פועלי צדק“ הנהו ומשחק בשחמט. אף חורת האותיות על המצבות עושה את מלאכתו מתוך מסירות של אמן אף כי אינו יודע את פירוש המלים. ואגב, כדאי להביא את ההשוואה המצויינת של דמשק המציינת את גישתו העממית לדברים ולאנשים:

